جیاوازییەکانی سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکا لە نێوان دوو حیزبی کۆماریخواز و دێموکراتدا

شاهۆ حوسێنی

”

گریمانەی سەرەکیی ئەم بابەتە ئەوەیە کە، سیاسەتی دەرەوەی دەوڵەتی جۆ بایدێن وەک نوینەری ئەندێشە و پارادایمی ئیدەئالیسم لە پەیوەندییە نیونەتەوەییەکاندا، بێگومان جیاواز دەبێت لە کردە و سیاسەتی دەرەوەی دەوڵەتی دۆناڵد ترامپ، وەک نوینەری پارادایمی ڕێئالیسم لە پەیوەندییە نێونەتەوییەکاندا.

“

پوختە

ستراتێژی و پلانی سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکا لە سەردەمی دوو حیزبی کۆماریخواز و دیمۆکراتدا بێگومان جیاوازیی هەیە، هەرچەند مەبەست و کاکڵی گەوهەری هەر دوو حیزب وەدەست هێنانی لانی زۆری بەرژەوەندی، پەرە و پاراستنی هێژمۆنی ئەمریکایە، بەڵام شێواز و مێتۆدەکانی ئەو دوو حیزبە کە هەر کام نوێنەری پارادایمێکین جیاوازیی هەیە. کۆماریخوازەکان نوێنەری پارادایمی ڕیئالیسمن، بەگشتی دوو توخمی سەرەکیی ڕیئالیسم لە پەیوەندییە نێونەتەوەییەکاندا بریتین لە: دەوڵەت تەوەری و دەسەڵات تەوەری. گرینگیی دەسەڵات تا ئەو جێیەیە کە ڕیئالیستەکان، دەسەڵات بە بنەمای سەرەکیی پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان پێناسە دەکەن. ئەوە لەکاتێکدایە کە دیموکراتەکان نوێنەری پارادایمی ئیدەئالیسمن، بنەمای سەرەکیی ئەو پارادایمە ئاشتەوایی و باوەڕ بە دەوری کۆڕ و کۆمەڵە ناحکوومی و مەدەنییەکانە لە پەیوەندییە نێونەتەوەییەکاندا. بەو پێیەش دیموکراسی و مافی مرۆڤ دوو ڕەهەندی سەرەکیی ستراتێژیی سیاسەتی دەرەوەی دیموکراتەکانن، کە بۆ کورد وەک نەتەوەیەکی بێ دەوڵەت کە کۆڕگێڕیکی حقوقیی نیزامی نێونەتەوەیی نییە دەتوانێ جێگای سەرنج بێت.

وشە سەرەکییەکان

سیاسەتی دەرەوە، گۆشەگیری، نێونەتەوەییخوازی، ڕیئالیسم، ئیدەئالیسم، ویلسۆنیسم.

پێشەکی

بێگومان سیاسەتی دەرەوە گرینگترین و بنەڕەتیترین ڕەهەندی کردەوەی نێونەتەوەییی هەر وڵاتێکە لە نیزامی نێونەتەوەییدا، بەهۆی ئەوە کە بەستێنی وێکهەڵکردنی پارادایم و کردەیە، بەجۆرێ کە هەر گوتار و ئایدیایەکی کە دەسەڵات بەدەستەوە دەگرێت، لە دەلاقەی فۆرماسیونی مەعریفیی خۆیرا و بە پێناسەیەک کە لە خۆی و لە ئەویتر هەیەتی، فۆرمێک و شێوازێک کردە لە خۆی نیشان دەدات. هەر لەسەر ئەم بنەمایەش لە سیاسەتی دەرەوەدا کردەگەلێک لە چوارچێوەی ڕێکاری نەتەوەییدا بۆ دەستەبەرکردنی لانی زۆری بەرژەوەندییە نەتەوەییەکان ڕەچاو دەکات، هەر بۆیەش سیاسەتی دەرەوە وەک ستراتێژی یا کۆگشتییەک کردەی لەپێشدا کاربۆکراو و گەڵاڵەکراو، بە مەبەستی دەست بە ئامانج ڕاگەیشتن لە ژینگەی نێونەتەوەییدا پێناسە دەکەن.

سیاسەتی دەرەوە بەگشتی کردەوەی وڵاتێک وەسف دەکات کە بەردەنگی ئەو، وڵاتانی تر یان ڕێکخراوە نێو نەتەوەییەکانن. لە ڕووانگەی تیۆرییەوە سیاسەتی دەرەوە بریتیە لە پرۆسەی وێکهەڵکردن، کە لەودا وڵاتێک هەوڵ دەدات ئامانج و خواستە بنەڕەتییەکانی، لە کێبڕکێ لەگەڵ وڵاتانی دیکەدا، مسۆگەر بکات و وەدەستیان بهێنێت. (Hartmann, 2001: 9)

سیاسەتی دەرەوەی هەر وڵاتێک لەژێر کارتێکەریی هۆکارگەلێکی زۆردایە، بەباوەڕی ڕیئالیستەکان، هۆکارەکانی کارتێکەر لەسەر سیاسەتی دەرەوە بریتین لە: پێگەی جوغرافیایی، سەرچاوە سروشتییەکان، ڕێژەی پسپۆران، دۆخی سەربازی، پێگە و هەلومەرجی ئابووری و ڕێژەی زانست و پێگەیشتوییی دانیشتوانی شوێندانەر. هەرچەند لەپاش شۆڕشی پیشەیی و ئاڵوگۆڕ لە فۆرم، شێواز و کەرەستەی بەرهەمهێنان، وزە دەورێکی کارتێکەر و دیاریکەری لە سیاسەتی دەرەوەدا پەیداکرد. (Wilhelm, 2006: 25) بەڵام هۆکارەکانی پێشوش هەروا شوێندانەر و گرینگن.

ستراتێژی و پلانی سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکا لە هەر سەردەمێکدا، بێگومان لەژێر کارتێکەریی دۆخی ناوخۆیی و سیاسەتەکانی

ناوخۆیی ئەم وڵاتەدا بــووە، واتە ئەوە دۆخی ناوخۆیــی ئەم وڵاتەیە کــە وەک زەروورەت ڕێگانیشــاندەربووە کــە ئەمریکا پێویســتە چ ســتراتێژییەک، چ مێتۆدێک و چ پارادایمێک لە سیاســەتی دەرەوەیدا ڕەچاو بکات. بۆ وینە کاتــێ ئەمریکا لە شــەڕی ناوخۆیــی لەنێوان ئەیالەتەکانی باشوور و باکووردا تیوەگلابوو، یان کاتێ ئەمریکا لە ناوخۆدا ســەقامگرتوو دەبێت و پەرە دەســتێنێت، لەگەڵ ئەو کاتەی شەڕی یەکەم و دووهەمی جیهانی هەڵدەگیرســێت، ســتراتێژیی جیــاواز لە سیاســەتی دەرەوەدا پەیرەو دەکات.

ستراتێژیی سیاســەتی دەرەوەی ئەمریکا بە گشــتی دابەش دەکرێتە ســەر دوو دەورە: یەکەم سیاســەتی دەرەوەی گۆشــەگیرانە و دوورەپەرێزانە کە ئەمیــش دابەش دەبێت بە گۆشەگیری لەناو ســنوورەکانی ژێئۆپۆلەتیکی ئەمریکا و گۆشــەگیری لە قــارەی ئەمریکادا. دووهەم سیاســەتی دەرەوەی نێونەتەوەیی بە وەلانانی گۆشــەگیری کە لە ساڵی ١٩١٧ڕا بە تیوەگلانی ئەمریکا لە شەڕی یەکەمی جیهانی دەست پێ دەکات. لەڕاستیدا شەڕی یەکەمی جیهانی، ئەمریکا و سیاســەتی دەرەوەی ئەم وڵاتەی نێونەتەوەیــی کرد. بە لەبەرچاوگرتنی ئەوەی دەســەڵات لە ئەمریکا لــە نێوان دوو حیزبی کۆماریخواز و دیمۆکراتدا ئاڵوگۆڕی پێ دەکرێت و ئەم دوو حیزبــەش دوو پارادایمی تەواو لێک جیاواز ڕەچاو دەکەن، لەم بارەیەوە حــەول دەدرێت وەڵامــی چەند پرســیارێک بدرێتەوە:

پرسیارە سەرەکییەکانی ئەم وتارە ئەمانەن: ڕەهەندەکانــی سیاســەتی دەرەوەی ئەمریکا لە ســەردەمی جۆ بایدێنــدا کامانەن؟ پێگەی ڕۆژهەڵاتــی ناوین لــە سیاســەتی دەرەوەی ســەرۆککۆماری تازە هەڵبژێردراوی ئەمریکادا چی دەبێت؟ هەروەها کــورد لە کام یەک لە ڕەهەندەکانی سیاســەتی دەرەوەی ئەمریکادا دەتوانێ وەشوێن خواست و بەرژەوەندییەکانی بکەوێت؟

چوارچێوەی تیۆریکی

پارادایمەکانی شــرۆڤەی سیاسەتی دەرەوە بە گشــتی دابــەش دەبن بەســەر دوو ڕوانگەی گشتگیر و ورددا. ڕوانگەی گشتگیر بەستێنێکە کە لەودا تویژەران، لــە دەلاقەی چەمکەکان، پارادایمــەکان و گریمانەکانــڕا شــرۆڤەی کارتێکەریی پێکهاتەی سیستەمی نێونەتەوەیی لەســەر سیاسەتی دەرەوەی وڵاتان دەکەن. لە بەرانبەردا ڕوانگەی ورد بەســتێنێکە، کە لەودا تویژەران بە شــرۆڤەی کۆڕگێران، دەورگێران و لایەنــە جیاوازەکانــی ناوخۆیی، شــرۆڤەی کارتێکەریی سیاسەتی ناوخۆیی وڵاتان لەسەر کردە و سیاسەتی دەرەوەی دەکەن. (دولت آبادی و همــکاران، ١٣٩٩: ٦٧-٩٤) لەم وتاردەدا حەول دەدرێــت لە دەلاقــەی ڕوانگــەی وردڕا، واتە کارتێکەریی کۆڕگێــران، دەورگێران و لایەنە جیاوازەکانی ناوخۆیی و سیاســەتی ناوخۆیی ئەمریکا لەسەر کردە و سیاسەتی دەرەوەی ئەم وڵاتە، تیشــک بخرێتە سەر پلان و ستراتێژیی دەوڵەتــی جــۆ بایدێن لە ڕۆژهەڵاتــی ناوین. گریمانەی ســەرەکیی ئەم بابەتــە ئەوەیە کە، سیاســەتی دەرەوەی دەوڵەتی جۆ بایدێن وەک نوینەری ئەندێشــە و پارادایمی ئیدەئالیسم لە پەیوەندییە نیونەتەوەییەکاندا، بێگومان جیاواز دەبێت لە کردە و سیاسەتی دەرەوەی دەوڵەتی دۆناڵــد ترامــپ، وەک نوینــەری پارادایمی ڕێئالیسم لە پەیوەندییە نێونەتەوییەکاندا.

گرینگیی بابەت

بێگومــان یەکێک لە گرینگترین ڕەهەندەکانی پارادایمــی پەیوەندییــە نێونەتەوەییــەکان، ڕەهەندی شــرۆڤەی سیاسەتی دەرەوەی هەر وڵاتێکە. بە هۆی ئەوەی بڕیاردەرانی سیاسەتی دەرەوەی هەر وڵاتێک بۆ بڕیاردانێکی عەقڵانی و دەســتەبەرکردنی زۆرتریــن بەرژەوەنــدی، پێویســتان بــە لێکگرێدانــەوەی ڕەهەنــدی

تیۆری و پراکتیکی هەیە، تا بتوانن لە ڕێی فامی وردی پێگەی سیاسەتی دەرەوە لە ناو دەقە نەزەرییەکاندا، باشترین و بەکەڵکترین ئامۆژگارییەکانی سیاسەتداڕێژی و نواندنی هەرچی باشتری ڕۆڵ و کردەکان دەربخەن. ئەگەر کورد بەتەمایە ڕۆژێک وەک بکەرێک لە نیزامی نێونەتەوەییدا بۆ ڕاکێشانی سەرنجی جیهانی بۆ سەر کێشە و مەسەلەی کورد دەربکەوێت، پێویستی بە فام و تێگەیشتنێکی تێئۆریک هەیە، بە جۆرێک هەم بتوانێ خواست و شوناسی خۆی لە ناو چوارچێوەی پارادایمێکی گونجاودا دابڕێژێت و دەربخات، هەم بتوانێت بە فام و تێگەیشتنێکی تێئۆریک، پەیوەندی لەگەڵ کۆرگێران و کایەکەرانی هێژمۆنیی نیزامی نێونەتەوەیی بگرێت. تێگەیشتن لە پارادایمەکانی ڕەچاو کراوی سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکا، دەتوانێ دەلاقەیەک بێت کە لەوڕا کردەوە و دژکردەوەکانی ئەمریکا لە نیزامی نێونەتەوەییدا بە شێوەیەکی زانستی، فام و پێشبینی بکرێت. مەودا و جەهەتی کردەوە و دژکردەوەکان بەشێوەیەکی زانستی لەگەڵ ئەو بناسرێت و نەتەنیا لە زەرەرمەندی خۆ بەدوور بگرین کە بکرێت بەرژەوەندیش دەستەبەر بکرێن.

ستراتێژیی سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکا لە سەدەی نۆزدە تا شەڕی یەکەمی جیهانی

سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکا بە شێوەیەکی نەریتی لەنێوان دوو ستراتێژیی دژ بە یەکی: دوورەپەرێزی و ئەنترناسیونالیسم لە گەڕاندا بووە. هەرچەند لە پاش کۆتاییی شەڕی یەکەمی جیهانی، بەهۆی ئەوەی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا، ناوەند و بەرپرسی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان، ناتۆ، بانکی جیهانی، سندوقی نێودەوڵەتیی پارەیە و بەشێکی زۆری کۆرگێرانی مەدەنیی جیهانی لەناو ژێئۆپۆلەتیکی ئەمریکادا چالاکن، دوورەپەرێزی و گۆشەگیری، وەک ستراتێژیی سیاسەتی دەرەوە ڕەچاو نەکراوە. لەڕاستیدا سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکا هەم ئاماژەیەکی مێژووییە بە ئایدیاکان و هەمیش پەیوەندییەکی بەهێزی لەگەڵ پارادایمەکانی ژێئۆپۆلەتیک هەیە. ئەمانە بەهۆی جوغرافیا و تایبەتمەندییە جیاوازەکانی تۆپۆگرافیی زەویینی کە بە وڵاتان بەخشراوە، تیشک دەخەنە سەر سنووورداریتی و کاناڵیزەکردنی کردە سیاسییەکان و حەول دەدەن ئەو ڕاڤە بکەن. هەرچەند لە دەیەی دووهەمی سەدەی نۆزدەدا ستراتێژیی سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکا دوورەپەرێزی لەناو قارەی ئەمریکادا ڕاگەیاندرا کە بە دۆکتۆرینی مۆنرۆئە ناسراوە. بەڵام دوایی توێژینەوەکان و پێشنیارەکانی ئاڵفرێد ماهان و ڕووداوەکانی سەرەتاکانی سەدەی بیستەم، ئەم ستراتێژییەیان گۆڕی.

ئەلف: ستراتێژیی دوورەپەرێزی (دۆکتۆرینی مۆنرۆئە)

دۆکتۆرینی مۆنرۆئە دەگەڕێتەوە بۆ لێدوانی ٢ی دیسامبری ساڵی ١٨٢٣ کە لەودا مۆنرۆئە وەک سەرۆککۆمار، ڕەهەندەکانی سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکای دیاری کرد. دۆکتۆرینی مۆنرۆئە دوو بەستێنی سیاسیی لەخۆ دەگرت، بەستێنێک ئەورووپا کە ئەمریکا پێداگری لە خۆپاراستن لە دەستێوردان لە کاروباری ئەو بەستێنەدا دەکرد، دووهەم بەستێنی ئەمریکا کە ئەمریکا داوای لە زلهێزە ئەورووپییەکان کرد تا سەروەریی ئەو بپارێزن و دەست لە کلۆنیالیزم و داگیرکردنی ئەو بەستێنە هەڵبگرن. (Witt-kopf, Jones, & Kegley Jr, 2007 29). بەم شێوەیە ستراتێژیی دوورەپەرێزی بوو بە ڕینوێنی سیاسەتی درەوەی ئەمریکا بە خۆپاراستن لە بەشداری لە نیزامی نێونەتەوەیی.

ب: ستراتێژیی نیوونەتەوەییخوازی

ستراتیژیی سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکا

ڕەنگدانەوەی فۆرمێـــک گوتاری نێونەتەوەییە کە لـــەودا لێکەوتەکانـــی ژێئۆپۆلەتیک وەک یاریدەدەرێکی بەکەڵک و عەمەلیی حکوومەت دەور دەگێڕن. ســـەرنجەکانی ژێئۆپۆلەتیک لە کۆتاییەکانی سەدەی نۆزدەهەم بەولاوە خزایە ناو باســـەکانی سیاســـەتی دەرەوە و ســـەرەتا ناوەندە نیزامییەکان کەڵکیان لێ وەرگرت. لەو بوارەدا بڵاقۆکی کارتێکەریـــی هێزی زەریایی لەســـەر مێژوو کە لەلایەن ئالفرێـــد ماهانەوە لە ســـاڵی ١٨٩٠ بڵاو کرایەوە، ناسراوە. ماهان بـــە کەڵک وەرگرتـــن لە نموونـــەی بەریتانیا، پێشـــنیاری بەهێزکردنی هێـــزی زەریاییی بە کاربەدەســـتانی ئەمریکا دا. کارەکانی ماهان بە شـــێوەیەکی بەربڵاو کاری کردە سەر سەرۆک کۆماری دوایی ئەمریکا فرانکلین ڕۆزوێڵت. لە سەدەی بیستەم بەولاوە گوتاری ژێئۆپۆلەتیکی ســـیویل، بە شـــێوەیەکی بەربـــڵاو دەرکەوت. لەکاتی چوونە ناو شـــەڕی جیهانیی دووهەم و لە وڵامی هێرشی ئاسمانیی ژاپۆن بۆ بەندەری پێرڵ هاربێـــر، بیرمەندی سیاســـیی ئەمریکا، نیکـــۆلاس جێـــی ئێســـپایکمەن، خەریکـــی گەڵاڵەکردنی ســـتراتێژیی سیاسەتی جیهانیی ئەمریـــکا بـــوو، غیابـــی بوونـــی کارتێکەریی ئەمریـــکا لە زەریادا و لە وڵاتانی ئوقیانووســـی ئەتڵـــەس و ئارامدا، خەســـارگریی مەڵبەندی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکای دەرخست. لە ســـەردەمی ســـەرۆک کۆماریـــی تیئۆدۆر ڕۆزوێلتدا، دۆکتۆرینی مۆنرۆئەی بەشێوەیەکی گشـــتی گۆڕا، بـــە جۆرێک کە ئەگـــەر بەپێی ئـــەم دۆکتۆرینـــە ئەمریکا بـــە پەیڕەوکردنی ستراتێژیی گۆشـــەگیری تەنیا حەولی پەرەی هێز و هێژمۆنی لـــە قارەی ئەمریکا دەدا، ئیتر ئەمـــە گـــۆڕا و ئەمریکا بانگەشـــەی هێژمۆنی لە نێو بەشـــی خۆرهەڵاتی گـــۆی زەوی کرد. ئەوان بەتایبەتی حەولیـــان دا دزەی ئەورووپا لە ئەمریکای لاتیندا لەناو بەرن. کاتێ بەستێن لەبار بوو، ئەوان دەســـتدرێژیان کردە ســـەر ئەمریکای باشـــوور و دەســـەڵاتی ســـەربەخۆ، گوێڕایەڵ و دانراو لەلایـــەن خۆیانەوەیان دانا. لـــە درێژەدا کاناڵـــی پانامایـــان هەڵکەند و لە ناوچەکانی ئەقیانووسی ئەتڵەس و ئارام حەولی پەرەی هێژمۆنیـــی خۆیانیان دا ، بەجۆرێ کە هاوایی و فیلیپینیان داگیر کرد و بەم شێوەیە ڕێگەیـــان بۆ کـــراوە بەرەو ژاپـــۆن و چین. بە درێژاییی شـــەڕی یەکەمـــی جیهانی، ئەمریکا پەیوەســـت بە هاوپەیمانێتیی نێوان فەرانسا و بەریتانیا بوو، بـــەڵام هیچکات یەکگرتوو نەبوو لەگـــەڵ ئەوان، چونکە ویلســـۆن لەســـەر ئەو باوەڕە بوو کە مرۆڤ پێویســـتە کۆتایی بە شەڕ بێنێت. ویلسۆن بە گەڵاڵەی ١٤ بڕگەییەکەی، بـــە پێداگری کردن لەســـەر مافی چارەی خۆ نووســـینی گـــەلان و بازرگانی ئـــازادی نێوان کۆمەڵگـــەکان، حەولی مســـۆگەر کردنی نەزم و ئەهوەنـــی لە ئەورووپای دا. لەپاش شـــەڕی دووهەمی جیهانییش ئەمریکا و هاوپەیمانان بە ڕاگەیاندنی مەنشووری ئاتلانتیکی(هاوشێوەی گەڵاڵەکـــەی ویلســـۆن) ڕێکخـــراوی نەتەوە یەکگرتووەکانیان دامەزرانـــد (Wittkopf, Jones, & Kegley Jr, 2007 33-67). بـــەم شـــێوەیە دوور بوونی ژێئۆپۆلەتیکی ئەمریکا لە ئەورووپا وەک ناوەندی شـــەڕی یەکەمـــی جیهانی و پەرەی پیشـــەیی و ئابووریـــی ئەو وڵاتە لەتەنیشـــت پێشـــنیارەکانی ماهان، ئەمریکای لە شـــەڕی یەکەمی جیهانییەوە گلاند. ئەمەش سەرەتای نێونەتەوەییخوازیی ویلایەتـــە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بوو.

پارادایمەکانـــی سیاســـەتی دەرەوەی ئەمریکا لەپاش نێونەتەوەییخوازی

تێوەگلانی ئەمریکا لە شەڕی یەکەمی جیهانی، ســـەرەتا و دەســـتپێکی وەلانانی ســـتراتێژیی دوورەپەرێـــزی و پەیڕەوکردنـــی ســـتراتێژیی نێونەتەوەییخوازی بوو. بەم شـــێوەیە ئەمریکا هاتـــە ناو گەمەی نیزامـــی نێونەتەوەیی و بوو بە کایەکەر و دەورگێڕێکی ســـەرەکیی نیزامی نێونەتەوەیی. لەوەها دۆخێکدا ئەمریکا بەگشتی

دوو پارادایمی لە پەیوەندییە نێونتەوەییەکاندا ڕەچاو کردووە کە بریتین لە:

ئەلف: ڕیئالیسم لە پەیوەندییە نێونەتەوەییەکاندا

ڕیئالیسم وەک پارادایمێکی گرینگ و سەرەکی لە پەیوەندییە نێونەتەوەییەکان، کاراکتێرەکان و شێوازی دابەشکردنی هێز لە سیستەمی نێونەتەوەییدا شرۆڤە دەکات. لە ڕوانگەی ئەم پارادایمەوە، بنەڕەتیترین ئامانجی هەر دەوڵەتێک مانەوە و بەردەوامییە و باشترین ڕێگە بۆ دڵنیا بوون لە مانەوە و بەردەوامییش، دڵنیا بوون لە هێژمۆنتربوون و بەهێزتربوونە لە هەمبەر دژبەران و دەوڵەتانی بەرانبەردا (Jacobs, 2010: 39). لە دەیەی ۳۰ زایینی، تاقمێک لە توێژەرانی زانکۆی ییل لە ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا وەک: فرێدریک شروودان، فرێدریک شۆمان، گێئۆرگ شوارتزێن بێرگێر و نیکۆلاس جێی ئیسپایکس، دیاردەی «کۆدەنگی»یان لە پەیوەندییە نێونەتەوەییەکاندا بردە ژێر پرسیار. بە باوەڕی ئەوان، پەیوەندییە نێونەتەوەییەکان بەر لە هەر دیاردەیەک، پێویستە کار لەسەر فۆرمێکی تایبەتی پەیوەندیی هێز لە کۆمەڵگایەکدا لە غیابی ئۆتۆریتەدا بکا (Schmidt, 2005: 526). ئەوە لە کاتێکدا بوو کە پەیوەندییە نێونەتەوەییەکان، لەژێر کارتێکەریی شەڕی یەکەمی جیهانیدا بوو و بە گشتی حەول دەدرا ڕێگەچارەیەک بۆ نەزم و ئاشتەوایی بدۆزرێتەوە. لە کۆتاییەکانی دەیەی ۳۰ی زایینی، هەم ڕووداوە سیاسیی جیهانییەکان و هەم شرۆڤەکانی ئەم ڕووداوانە، ئامانجخوازییان (ئیدەئالیسم) تووشی قەیران کرد. لە وەها دۆخێکدا، ئێدوارد هالتکار، دیپلۆماتی پێشووی بریتانی، بەرهەمی کارتێکەری خۆی لە ژێر ناوی «قەیرانی بیست ساڵە» لە دەیەی ۳۰ی زایینیدا بڵاو کردەوە؛ هەر لەو سەروبەندەشدا هانس مۆرگێنتا، یەکێک لە سەرەکیترین و سەرەتاییترین بیردۆزانی ڕیئالیسم، بیرورای خۆی لەمەڕ سیاسەتی نێونەتەوەیی بڵاو کردەوە کە دوایی وەک ڕیئالیسم پێناسە کرا. مۆرگێنتا و ڕیئالیستەکان زۆرتر لە ژێر کارتێکەریی ئەندێشەکانی تۆسیدیدس، توماس هابز و نیکۆلۆ ماکیاڤێلیدا بوون. ئەوان لە سەر ئەو باوەڕەن کە شەڕ و قەیران لە جیهاندا لە پلەی یەکەم بە هۆی غیابی پەیوەندی و فۆرماسیونێکی هێرارشیک لە سیاسەتی نێونەتەوەییدا سەرهەڵدەدات. ڕیئالیسم لەسەر ئەو باوەڕەیە کە مرۆڤەکان دەوریان هەیە لە دەرکەوتنی دژایەتیی نێوان نۆرم، واقعییەت و داهێنان و هەروەها ترسی دەستراگەیشتنی ویرانکەر بە ئازای. ئەو دژوازییانە و حەولەکان بۆ مسۆگەر کردنی ئەهوەنی، لەڕێی هێژمۆنی و باڵادەست بوونی دەسەڵات، بەرهەمی ئەو ترسەیە. بە باوەڕی ڕیئالیستەکان، دەوڵەتە سەربەخۆکان لە بەربەرەکانێی بەردەوامدان بۆ بەقا و ئەو بەربەرەکانێیەش دیاریکەری ڕەهەندی سیاسەتی دەرەوەی ئەو وڵاتانەیە. (Rohde, 2015: 73-95)

بەگشتی ڕیئالیسم وەک پارادایمی پەیوەندییە نێونەتەوەییەکان لەسەر ئەو باوەڕەیە کە سیاسەتی جیهانی لە سەر بنەمای کێبڕکێی دەوڵەتەکان بۆ دەستەبەرکردنی بەرژەوەندییە نەتەوەییەکان دامەزراوە. ڕیئالیسم دەسەڵات وەک کاکڵ و تەوەرەی سەرەکیی پەیوەندییە نێونەتەوەییەکان پێناسە دەکات. ئەوان لەسەر ئەو باوەڕەن کە نەزمی نێونەتەوەیی، گرێدراوی سیاسەتی دەسەڵاتە و لە ژێرکارتێکەریی توخمەکانی دەسەڵاتدایە. بە باوەڕی ڕیئالیستەکان پێکهاتەی پەیوەندییە نێونەتەوەییەکان ئانارشیکە. ئەهوەنی وەک تەوەرەی سەرەکی و ناوەندیی پەیوەندییە نێونتەوەییەکان، بە باوەڕی ڕیئالیستەکان لە ڕێی هێز و توانایی بەرگری و بەرگێڕەوەیی مسۆگەر دەبێت. واتە ڕیئالیستەکان لەسەر ئەو باوەڕەن کە دەوڵەتەکان وەک کایەکەری سەرەکیی پەیوەندییە نێونەتەوەییەکان، لە

هەموو کەرەسە دیپلۆماتیکەکان، نیزامییەکان و ئابوورییەکان کەڵک وەردەگرن بۆ پاراستنی ئەهوەنی و سەقامگرتوویی خۆیان، بۆ ئەم مەبەستەش شەڕ و چەکوچۆڵی نیزامی تەوەرەییترین کەرەستەیە، واتە شەڕ و چەکوچۆڵ بە لای ڕێئالیستەکانەوە دڵی حاکمییەتە. (Heinrich, 1938: 34)

بەو پێیە حاکمییەت بە مانای توانایی ڕێکخستنی نیزامی و بانگەشەی سیاسییە. لەڕاستیدا پێشەنگیی سیاسەتی دەرەوە، بە مەبەستی ئامادەیی نیزامی بۆ هێرش و بەرگری لە جیهانی ئانارشیکدا بوو. بە واتایەکی تر شاڵاوی شەڕەکان لە سەدەی ١٦ هەتا ئەمرۆ، نرخی ڕێکخستنی ناوخۆیی و ئاشتەواییە، کە هەڵبەتە لە سەدەی بیستەمدا بە دوو شەڕی جیهانی بۆ پاراستنی هاوسەنگی گەیشتە لووتکە. دیارە حەولەکان بۆ پاراستنی هاوسەنگی، زۆر جار بە هۆی حەولەکان بۆ پەرەی هێزمۆنی زیاتر و لە مەیدان بەدەرکردنی ئەویتر پچڕایەوە. بەگشتی پێش گریمانەکانی ڕێئالیسم بریتین لە:

١ جگە لە دەوڵەتەکان هیچ کایەکەرێکی بان دەوڵەتەکان کە توانایی نەزمدان بە پەیوەندیی نێوان دەوڵەتەکانی هەبێت، بوونی نیە.

٢ دەوڵەتەکان گرینگترین کایەکەری نیزامی نێونەتەوەیین.

٣ دەوڵەتەکان بەشوێن بەرژەوەندییە نەتەوەییەکانی خۆیاندان و بۆ دەستەبەرکردنی زۆرترین بەرژەوەندی، بە هەموو شێوەیەک حەول دەدەن.

۴ دڵەڕاوکێی هەموو دەوڵەتەکان پاراستن و دەوامی بوونیانە، بۆ ئەم مەبەستەش لە هێز و تواناییە نیزامییەکانیان کەڵک وەردەگرن و پەرەیان پێ دەدەن.

۵ بەهۆی ئەوەی کە هێزی هەر کایەکەرێک، هەڕەشەیەکە بۆ سەر ئەوانی تر، تەنیا ڕێگا چارە، بەرگرتن بە هێزمۆنی و پەرەی دەسەڵاتی ئەوانی ترە. (قاسمی، ١٣٩١: ۵۵-۴٨)

بەو پێیە لە ڕوانگەی ڕێئالیستەکانەوە: سیاسەتی هێز، ڕکابەرایەتی و دژایەتی، شەڕ و تێکهەڵچوون، ڕوونترین چەمکن بۆ تێگەیشتن و فامی سیاسەتی نێونەتەوەیی.

ب: ئیدەئالیسم لە پەیوەندییە نێونەتەوەییەکاندا

ئامانجخوازی لقێکی سەرەکی لە پەیوەندییە نێونەتەوەییەکانە. ئەم پارادایمە بەر لە شەڕی یەکەمی جیهانی دەرکەوت. بە باوەڕی «نۆرمەن ئانگێل»، لە دوای شەڕ، گەڵاڵەی ١۴ برگەیی «ودرۆ ویلسۆن» لە ساڵی ١٩١٨، دامەزراندنی ڕێکخراوەی نێونەتەوەیی کار لە ١٩١٩ و دامەزراندنی کۆمەڵی نەتەوەکان لە ١٩٢٠ دەوریان هەبوو لە هێزمۆنتر بوون و پەرەی ئیدەئالیسم. ئەم پارادایمە تا بەر لە شکەستی یەکێتیی نەتەوەکان، پارادایمێکی هێزمۆن بوو، بەڵام دوایی ڕیئالیسم بوو بە جێگرەوەی. ئیدەئالیسم لەسەر ئەو گریمانەیە بنیادنراوە کە کێشە و قەیرانە نێونتەوەییەکان دەشێ لە ڕێی دانوستان و بە کەڵکوەرگرتن لە دیپلۆماسی، وتووێژ و ڕێککەوتن، لەڕێی ڕیکخراوە نێونەتەوەییەکانەوە چارەسەر بکرێن. ئامانجخوازی هێز و وەرە لە باوەڕ بە پێشکەوتن وەردەگرێت و پشت دەبەستێت بە عەقڵخوازی، ئیرادەخوازی، باوەڕ بە سروشتی باشی مرۆڤ (بەپێچەوانەی ڕێئالیسم کە مرۆڤ بە گورگی مرۆڤ دەزانیت)، پشت بەستن بە دیاردە ئەخلاقییەکان و توانایی عەقڵی مرۆڤ. ئەو پارادایمە لەسەر ئەو باوەڕەیە کە مرۆڤەکان لە بەرانبەر بەڵگاندنی عەقڵیدا ڕاوەستاون. بەهۆی ئەوەی کە گەوهەری عەقڵ بەرهەمهێن و وێناکەری جیهانێکی باشترە بۆ مرۆڤ و مرۆڤەکان دەتوانن لە ڕێی لۆژیکی عەقڵانی کە ڕیشەی لە هەناوی تێگەیشتوویەکی بیرمەندانەدایە، کێشە و دژایەتییەکانیان بە شێوەی ئاشتیخوازانە و لە ڕێی وتووێژەوە چارەسەر بکەن. ئاشتەوایی، بەختەوەرەیی

هەموو نەتەوەکان، دیموکراسیی جیهانی، پاراستنی مافی مرۆڤ، پاراستنی سروشت و ژینگە لە باوەڕ و ئەندێشە بنەڕەتییەکانی ئیدەئالیسمن. (Menzel, 2001: 51-59)

چوار تەوەرەی سەرەکیی ئامانجخوازی بریتین لە:

١ ئاشتیی دیمۆکراتیک: کانت داهێنەری چەمکی ئاشتیی دیمۆکراتیکە، بەو مانایەی کە دەسەڵاتە دیموکراتیکەکان خۆ دەبوێرن لە تیوەگلان لە شەڕ و تێکهەڵچوونی چەکداری، واتە دەسەڵاتە دیمۆکراتیکەکان، لەپەیوەندیی نێونەتەوەییدا خوازیاری ئاشتی و ئارامین. ئاشتیی دیمۆکراتیک پێداگری لەسەر گرینگیی ئاڵوگۆڕ لە پێکهاتەی سیاسیی کۆمەڵگەکاندا دەکات بۆ گەیشتن بە ئاشتی.

٢ بان نەتەوەخوازی: ئیدەئالیسم لە بەرانبەر ڕیئالیسمدا کە نەتەوەخوازە، پارادایمێکی باننەتەوەخوازە بە پێداگری لەسەر دەرکەوتنی بکەرە نێونەتەوەییە نوێیەکان لە پەیوەندییە نێونەتەوەییەکاندا.

٣ بەرژەوەندیخوازیی باننەتەوەیی: ئیدەئالیسم بە پێچەوانەی ڕیئالیسم کە کردەوەکانی لە پێناو بەرژەوەندیی نەتەوەییدایە، پێداگری لەسەر پەرەی بازرگانی و ئابووریی جیهانی و باننەتەوەیی دەکات بۆ پێشگرتن لە شەڕ و پەرەپێدانی ئاشتی.

٤ دامەزراوەخوازی: ئیدەئالیسم باوەڕی بە دامەزراوەکانی بانحکوومیە بە پێداگری لەسەر دامەزراوە نێونەتەوەییەکان، واتە کۆڕگێرانی نێونەتەوەیی ناحکوومی بە مەبەستی پێشگرتن بە هێژمۆنی بەربڵاوی حکوومەتەکان کە سەرچاوەی شەڕە و هەڕەشە بۆ سەر ئەهوەنییە. (مشیرزادە، ١٣٨٩: ٢٨)

پارادایمەکانی سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکا لە دوای شەڕی سارد

ئەلف: سەردەمی بیل کلینتۆن

کاتێک بیل کلینتۆن لە ساڵی ١٩٩٣ بوو بە سەرۆک کۆمار، یەکەم سەرۆک کۆماری ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بوو کە لە جەغزی سنووربەندییەکانی ڕۆژئاوا-ڕۆژهەڵات و شەڕی سارد ڕزگار بوو، لە وەها دۆخێکدا، ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە پاش ڕووخانی یەکێتیی سۆڤیەت، یەکەم زلهێزی جیهانی بوو. ئەمەش وای کردبوو کە ئیتر ئەم وڵاتە ناچار نەبێت لە سیاسەتی دەرەوەدا بە پلانێکی داڕێژراوی نیزامی بۆ کۆنترۆڵکردنی جیهان هەنگاو بنێت. ئەمەش پاش چوار دەیە، هەڵێک بوو تا بە شێوەیەکی بنەمایی، ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا فامێکی نوێ لە جیهان پەیدا بکا. (Charles william, 1993:) (1994, 3-5 سیاسەتی دەرەوەی کلینتۆن لە چوارچێوەی حەول بۆ پەرەی دیموکراسی، گوشار بۆ سەر دەسەڵاتە دیکتاتۆرەکان بۆ پاراستنی مافی مرۆڤ، بەربەرەکانێ لەگەڵ نەخۆشی و برسێتی لە ڕێی ناوەند و ڕێکخراوە جیهانییەکانەوە، دەرخەری ئەو ڕاستییە بوو کە ئەو میراتگری ئەندێشەکانی ویلسۆن بوو، کلینتۆن لەسەر ئەو باوەڕە بوو کە ئەمریکا وەک بەهێزترین دیمۆکراسیی جیهان، بە ناچار ڕێبەر و نەزمدەری یەکگرتوویی دیمۆکراسیی جیهانیە. بە باوەڕی ئەو، ئەمریکا پێویستە لە ڕێی پەرەی دیموکراسی لە جیهاندا ئەهوەنیی نەتەوەییی خۆی بپارێزێت. سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکا لە سەردەمی کلینتۆندا، هاوکات برێ دیاردەی ڕیئالیسمی لەگەڵدا بوو، بەڵام ڕەگەکانی ئیدەئالیسم لە ستراتیژیی سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکا لە سەردەمی بیل کلینتۆندا بەهێزتر بوو.

ب: سەردەمی جۆرج بووشی کوڕ

لەپاش هێرشە تیرۆریستییەکەی ١١ی سێپتامبر بۆ سەر ئەمریکا و لە سەردەمی جۆرج بووشی کوڕدا، ستراتێژیی ئەهوەنیی نەتەوەییی ئەمریکا لە سێپتامبری ٢٠٠٢ ڕاگەیەندرا، ئەم پلانە لەخۆگری کورتەیەک لە پلانی گەورەی

سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکا بوو کە هەڵی دەستتێوەردانی بەرگیرەوانەی تاک لایەنە بۆ پاراستنی بەرژەوەندییەکانی ئەمریکای کردە یەکێک لە هەنگاوەکانی بنەرەتیی سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکا. بێگومان ئەم پلانە بەرهەمی هێرشەکانی یازدەی سێپتامبەر بۆ سەر ئەمریکا، هێرشی ئەمریکا بە هاوکاریی بەریتانیا بۆسەر تالیبان بوو کە لە دوایبشدا رووخاندنی دەسەڵاتی سەددامی لێ کەوتەوە. (Schwabe, 2011: 25-82) دەشێ بگوترێ کە رێئالیسم وەک پارادایم و جەکسۆنیسم وەک شوناس، لە سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکادا هێژمۆن بوون.

پ: سەردەمی باراک ئۆباما

لە ژانقیەی ساڵی ٢٠٠٩ باراک ئۆباما وەک سەرۆک کۆمارێکی دێموکرات و لیبرال سوێندی یاسایی خوارد. کۆگشتییەک لە حەولەکانی ئۆباما لە بەستێنی سیاسەتی دەرەوەدا بریتی بوون لە: کۆتایی هێنان بە شەری عێراق و ئەفغانستان، داخستنی گوانتانامۆ، سازکردنی پیوەندیی بەهێز لەگەڵ جیهانی ئیسلام، پر کردنەوەی قەڵشی نێوان ئەمریکا و ئەورووپا، حەول بۆ سازکردنی پەیوەندیی هاوسەنگ لەگەڵ رووسیا، دەستپێکردنی دەورەیەکی نوێی سرینەوەی چەک و کەم کردنەوەی چەکی ناوکی، حەولی ئارام کردنەوەی دۆخی رۆژهەڵاتی ناوین بە رێککەوتنی ناوکی لەگەڵ ئێران، ئەهوەن کردنەوەی پەیوەندییەکان لەگەڵ چین و حەول بۆ دابەزاندنی گازە گوڵخانەییەکان. (Von Marschall, 2014)

دیارە لادانی ئاشکرای ئۆباما لە سیاسەتی دەرەوەی سەردەمی جۆرج بووشی کور لە ئۆکتۆبەری ساڵی ٢٠٠٩، خەڵاتی ئاشتیی نۆبێلی بۆ ئۆباما لێ کەوتەوە. دەرکەوتنی باراک ئۆباما وەک سەرۆک کۆمارێکی دێموکرات، لەپاش جۆرج بووشی کور کە کۆماریخواز بوو، بوو بە هۆی گۆرانی سەرنج و چربوونەوە لە رۆژهەڵاتی ناوین بەرەو ژێئۆپۆلەتیکی ئاسیا-ئۆقیانووسییە. واتە ئەگەر لە پلان و ستراتێژی بووشی کوردا رۆژهەڵاتی ناوین ژێئۆپۆلەتیکی جێگای سەرنج بۆ چربوونەوەی ئەمریکا بوو، ئەوا رۆژهەڵاتی ئاسیا بە هۆی پەرەی بەردەوامی ئابووری و هەر بەو پێیە پەرەی هێژمۆنی سیاسیی چین، بوو بە ناوەندی سەرنجی پلان و سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکا لە سەردەمی ئۆبامادا. ئەمەش بۆ پەرەی هێز و هێژمۆنی ئارامی وڵاتی چین دەگەرێتەوە لەو ناوچەیە، ناوچەیەک کە لەودا ئابووریی لە حاڵی دەرکەوتنەکان و یەک لەوان چین، خەریکی فۆرمدان بە نەزمێکی نوێی جیهانی بوون. (Heydarian, 2016)

بە گشتی دەشێ بگوترێ کە سیاسەتی دەرەوەی ئۆباما لەژێر کارتێکەریی هزر و بیری روناکبیرانە و فەلسەفییانە بە پێچەوانەی کردە و رەوتی جۆرج بووشی کور کە باوەرێکی بەهێزی بە شەرانگێزی و کەڵک وەرگرتن لە چەک و هێزی نیزامی هەبوو، زۆرتر ئاشتیخوازانە و نەرم بوو، هەر بۆیەش ستراتێژیی سیاسەتی دەرەوەی باراک ئۆباما دەخەنە چوارچێوەی قوتابخانەی ویلسۆنی. تایبەتمەندییەکانی قوتابخانەی ویلسۆنی وەک بنەمای ئیدەئالیسم لە سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکادا بریتین لە: کەڵک وەرگرتن لە رێکخراوە نێونەتەوەییەکان بۆ چارەسەری کێشەکان لە جیاتی حەولی تاکلایەنە، مومکین بوونی کۆتایی هێنان بە شەر، قەیران و بێنەزمی و بەرهەمهێنانی ئاشتیی بەردەوام. (جکسون، سورنسون، ١٣٨٢: ٥٧-٥٩).

ت: سەردەمی دۆناڵد ترامپ

دەرکەوتنی دۆناڵد ترامپ وەک سەرۆک کۆمارێکی چاوەروانەکراوی پشتیوانی کراو لە لایەن بەشێک لە کۆماریخوازەکانی ئەمریکا، بە مانای کۆتاییی رەهەندەکانی ویلسۆنیسمی رەچاوکراو لە لایەن بارک ئۆباماوە لە سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکا بوو. دۆناڵد ترامپ

سەرۆک کۆمارێک بوو کە لەسەردەمی ئەودا ئەمریکا لە بەشێکی هەرە زۆری ڕێککەوتنە نێونەتەوەییەکان هاتە دەر. بۆ وێنە دەکرێ ئاماژە بەو بڕیارنامە گرینگانە بکرێت: ڕێککەوتنی قەدەغەی مووشەکە نێونجی مەوداکان لەگەڵ رووسیا، ڕێکخراوی پاکپارێزیی جیهانی، ڕێککەوتنی بازرگانیی ئۆقیانووسی ئارام، ڕێککەوتنی ئیقلیمیی پاریس، ڕێککەوتنی بازرگانیی ئازادی ئەمریکای باشوور، ڕێککەوتنی کۆچبەرانی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان، هەروەها حەول بۆ دەرچوون لە ڕێکخراوی بازرگانیی جیهانی. بە باوەری بەشێکی زۆر لە توێژەران، ترامپ بە کشانەوە لە بەشێکی زۆری ڕێککەوتنەکان، قووڵتر کردنەوەی کێشە لەگەڵ ئەورووپا، رووسیا و چین، بە ئاشکرا ستراتێژیی دوورەپەرێزیی ڕەچاو کرد، بەڵام بە پێچەوانەی دوورەپەرێزیی کلاسیکی سەدەی نۆزدەهەم، دەشێ بگوترێ کە نیئۆدوورەپەرێزیی ڕەچاو کرد. نیئۆدوورەپەرێزی لەڕاستیدا خوازیاری کەمکردنەوەی بەڵێنە نێونەتەوەییەکان لە سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکادایە، واتە فۆرمێک لە نێونەتەوەییخوازیی هەڵبژێردراو و تایبەت. (سلیمانزاده و همکاران، ۱۳۷۹: ۲۷۲و۲۷۳) ڕەچاوکردنی ئەم ستراتێژییەش بۆ چاوەڕوانیی ناوخۆیی دەنگدەرانی ئەمریکی دەگەڕێتەوە، بەجۆرێک کە ئەگەر لە ساڵی ۲۰۰۱ نزیکەی ۲۹ لەسەدی ئەمریکییەکان خوازیاری پەرەی دیموکراسی بوون وەک ئامانجێکی سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکا، ئەوا لە ساڵی ۲۰۱۳ ئەم ڕێژەیە دادەبەزێتە ۱۸ لە سەد. (Brands, 2017)

بۆیە توێژەران، ستراتێژیی سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکا لە سەردەمی دۆناڵد ترامپ بە شوناسی جەکسۆنیسم پێناسە دەکەن. جەکسۆن حەوتەمین سەرۆک کۆماری ئەمریکا بوو. ئەو کەسێکی پۆپۆلیست بوو کە لە نێو عەوامی کۆمەڵگادا هێز و خۆشەویستییەکی بەرچاوی هەبوو، لە ڕاستیدا شوناسی جەکسۆنی لە سیاسەتی دەرەوەدا پێناسەکەری سیاسەتێکی پۆپۆلیستانەیە. (Schweigler, 2003: 59) لەڕاستیدا سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکا لە سەردەمی سەرۆک کۆماریی دۆناڵد ترامپدا، تێپەڕین لە سیاسەتی بەشداریی ئەکتیڤ و هاوکاریی فرەلایەن بەرەو پەیوەندییە تاکلایەنەکان بوو، واتە دژایەتی لەگەڵ فۆرماسیۆنی نەزمی نێونەتەوەییی لیبراڵ و سەرنجی زیاتر بۆ ناو سنوورەکانی ئەمریکا بە مەبەستی چڕ بوونەوە لەسەر ناوخۆ و دۆخی ناوخۆیی ئەمریکا.

سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکا لە سەردەمی جۆ بایدێندا

دەرکەوتنی جۆ بایدێن لە ئاسۆی سیاسی ئەمریکا وەک سەرۆک کۆمار، دەشێ بگوترێ بە مانای ماڵئاوایی لەگەڵ ستراتێژیی نیئۆدوورەپەرێزی لە سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکایە. بە واتایەکی تر بە مانای گەڕانەوەی بەهێزی شوناسی ویلسۆنی، ڕوانگەی لیبراڵ، پەرەی دیموکراسی، مافی مرۆڤ و پێکهاتەخوازییە بۆ ناو سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکا. ویلسۆنخوازی لەخۆگری دوو ڕەهەندە، یەکەم ڕەهەندی ئەخلاقی بە مانای بەرپرسیارێتی بە مەبەستی پەرەی بەها دیموکراتیکەکان لە جیهاندایە بە مەبەستی پێکهێنانی کۆمەڵگای نێونەتەوەییی ئاشتیخواز کە ڕەچاوی یاسا نێونەتەوەییەکان دەکات و دووهەم ڕەهەندی بەرژەوەندیی نەتەوەیی. ویلسۆنخوازەکان باوەڕمەند بە بنەماکانی دیموکراتیک، دیموکراتیکسازی بەبێ دەستتێوەردانی ڕاستەوخۆ و نیزامی، بازرگانیی جیهانی لیبراڵ، ئەهوەنیی گشتی، فرەڕەهەندخواز و مافی دیاری کردنی چارەنووسن بۆ دەرچوون لە دۆخی ئانارشیک و گەیشتن بە ئاشتی و ئەهوەنین. (Gärtner, 2009: 72) ئەم دیاردانە کە وەک بنەماکانی شوناسی ویلسۆنی لە سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکادا پەرەیان پێ دەرێت، ڕەهەندەکانی مافی مرۆڤ و دیموکراسین لە سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکا

وەک ئەســاس و بنەمای ئاشتەوایی جیهانی، ئــازادی، ئەهوەنــی و بەرژەوەمی گشــتی. لە راستیدا ویلســۆنخوازەکان لەسەر ئەو باوەڕەن کە لــە غیابی بەهــا دیموکراتیکەکان و مافی مرۆڤ، هیچ ئاشــتی و ئەهوەنییەک لە ئاستی نێونەتەوەییدا بەرهەم نایەت.

بە چاو خشاندنێک بەو ڕەخنە و گازندانەی لە هەڕەتی بانگەشەی هەڵبژاردندا جۆ بایدێن وەک پاڵێــوراوی دیموکراتــەکان ڕووبەڕووی دۆناڵد ترامپی دەکردەوە، تا ڕادەیەکی زۆر دەکرێ پلان و ستراتیژی سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکا ڕوون بکرێتەوە. شــیمانەی بەهێز دەکرێت کە ئەمریکا بگەڕێتەوەوە هەموو ئەو ڕێککەوتنانەی کە دۆناڵدترامپ وەک سەرۆککۆماری ئەمریکا لێیــان هاتووەتــەدەرەوە. لەگوێــن نەریتــی دیموکراتــەکان مافی مرۆڤ و دیموکراســی ســەرلەنوێ دەبێتەوە خاڵی گرینگی گوشار بۆ سەر دیکتاتۆرەکان و دەسەڵاتە پاوانخوازەکان. زۆر لــەوە دەچێ لــە ڕۆژهەڵاتی ناوین مانگی هەنگوینی ئەمریکا لەگەڵ عەرەبستان کۆتاییی پێ بێــت، ئەمریــکا بگەڕێتــەوە ڕێککەوتنی ناوکــی لەگــەڵ ئێــران و لەگەڵ پاراســتنی باڵوێزی وڵاتەکە لە ئوورشەلیم، پێشبگرێت بە پەرەی شارۆچکەســازی لەلایەن ئیسرائیلەوە و هەروەهــا یارمەتییەکانــی بگەڕێنێتــەوە بۆ فەلەستینییەکان.

ڕەهەندە گرینگەکانی سیاسەتی دەرەوەی دیموکراتەکان و کورد

ستراتیژی سیاســەتی دەرەوەی دیموکراتەکان لەنــاو پیکهاتــەی بنیادنانــی ئاشــتەوایی و ئەهوەنی لەسەر ئەساســی پەرەی دیموکراسی و مافــی مرۆڤدا بەرهــەم هاتــووە، هەرچەند کورد هێشــتا وەک کەســایەتییەکی حقوقیی خاوەن کەرەســتەکانی کارتێکەری، بە فەرمی لەناو نیزامی نێونەتەوەیــی نیە، بەڵام ئەوە بەو مانایــە نییە کە کورد هەموو دەرگاکانی نیزامی نێونەتەوەییــی بە ڕوودا داخــراوە، بە تایبەتی لە ســەردەمی دەســەڵاتی دیمۆکراتەکاندا کە دیموکراســی و مافی مرۆڤ وەک گوشــار بە دژی دیکتاتۆرەکان بەکار دێنن، کورد دەتوانێ بە گەڵاڵەکردنی گوتارێکی نەتەوەیی کە هەموو هێــز و لایەنە جیــاوزەکان و هەموو ئایدیاکان، خۆیانی تێدا ببیننەوە و وەک ســەرچاوە لەورا خۆیان پێناسە بکەن، ســەرەتا لەناو کۆمەڵگادا بەرهەمهێنی یەکگرتوویی و یەکریزیی ناوماڵی کورد بن، هەر لەســەر ئەساسی ئەو گوتارەش، پلانێک بــۆ پەیوەندییــە دەرەکییەکانی کورد دابڕێژن. کورد هەتا ئێستاش نەیتوانیوە گوتاری نەتەوەخوازیی خۆی لــە دەوری داله جیهانییە پەســەندکراوەکانی وەک دیموکراســی و مافی مرۆڤدا مەفسەلبەندی بکات. ئەگەر کورد بتوانێت خواستی نەتەوەیی و خەبات بۆ دەستەبەرکردنی مافە نەتەوەییەکانی لە ئێــران لە چوارچێوەی حــەول بۆ دیموکراتیزە کردنی کۆمەڵگا و مافی مرۆڤدا کاناڵیزە بکات، واتە پێشێل کردنی مافی نەتەوەیی کورد لە چوارچێوەی پێشــێلکردنی دیموکراسی و مافی مرۆڤ و وەک ڕەهەندێکی دیموکراتیک و مافی مرۆیی پێناسە بکات، ئەوا دەتوانێت بکەوێتە بەر سەرنجی ناوەندە مەدەنی و نێونەتەوەییە جیهانییەکان.

ئاکام

لە وڵامی پرســیار لە پارادایمەکانی سیاسەتی دەرەوەی ئەمریــکا دەشــێ بگوترێ هەرچەند پەیوەندیــی بــە دۆخ و ڕەوتــی ڕووداوە نێونەتەوەییەکان لە ئێستا و داهاتوودا دەبێت، بەڵام بــە گشــتی ڕەهەندەکانی سیاســەتی دەرەوەی جۆ بایدێن، وەک سەرۆک کۆماریکی دیموکــرات بریتی دەبێت لە: فرەلایەنیخوازیی نێونەتەوەیــی، گرینگایەتیــی مافــی مرۆڤ، پەرەی دیموکراسی، گرینگیی دەور و نەخشی ڕیکخــراوە نێونەتەویی، ناحکوومی و مەدەنییە جیهانییەکان و حەول بۆ پەرەی ئاشــتەوایی. هەروەها بە لەبەرچاو گرتنی پەرەی بەردەوامی هێزمۆنی چین لە ڕۆژهەڵاتی ئاسیا و بە تایبەت

لەپاش دەرکەوتنی ڕێککەوتنی چین لەگەڵ وڵاتانی پەرەئەستاندووی ڕۆژهەڵاتی ئاسیا و ئوقیانووسییە، بێگومان ئەم ژێئۆپۆلەتیکە ژێئۆئیستراتیژیکە، پێگەیەکی قورس و مسۆگەرتری دەبێت لە سیاسەتی دەرەوەی دەوڵەتی داهاتووی ئەمریکادا و ڕۆژهەڵاتی ناوینیش لەوە دەچێت بە حەولەکان بۆ گەڕانەوەی ئەمریکا بۆ ڕێککەوتنی ناوکی لەگەڵ ئێران، گرینگایەتیی ئەم بەشە لە ژێئۆپۆلەتیکی جیهان بۆ ئەمریکا لە پاش ڕۆژهەڵاتی ئاسیادا جێ بگرێت. لەهەمان کاتیشا کە پێگەی ڕۆژهەڵاتی ناوین لە سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکادا ڕەنگە دابەزێت، بەڵام بوونی دەسەڵاتە دیکتاتۆر و پاوانخوازەکان لەم ناوچەیە، بێگومان وەک سەرچاوەی کێشە و قەیران دەتوانێ کاناڵێک بێت بۆ کوردی شوناسخواز و دیمۆکرات، تا بتوانێ وەک مەرجەعێکی جێگای متمانە بکەوێتە بەر سەرنجی ئەمریکا.

سەرچاوەکان

فارسی

باقری دولت آبادی، علی و حسین سیاپوشی (۱۳۹۹)، تعامل و تقابل گفتمانهای سیاسی و راهبردهای ملی در سیاست خارجی ایران، فصلنامه راهبرد سیاسی، شماره ۱۲.

جکسون، رابرت و سورنسون، گئورک (۱۳۸۲)، درآمدی بر روابط بین الملل، ترجمه مهدی ذاکریان و همکاران، تهران: نشر میزان.

سلیمانزاده، سعید، علی امیدی، سحر براتی (۱۳۹۷)، راهبرد سیاست خارجی ترامپ، هیبرید نوانزواگرایی و واقعگرایی، فصلنامه مطالعات راهبردی سیاست گذاری عمومی، دوره ۸، شماره ۲۸.

قاسمی، فرهاد (۱۳۹۱)، اصول روابط بین‌الملل، تهران، نشر میزان.

مشیرزاده، حمیرا (۱۳۸۹)، تحول در نظریه‌های روابط بین‌الملل، تهران: سمت.

لاتین

Maynes، Charles William (1993-94), A Workable Clinton Doctrin, in: Foreign Policy, Jg. 93.

Hal, Brands (2017), «Can U.S. Internationalism Survive Trump? American internationalism is not dead yet, but that it faces serious longterm maladies «. https://foreignpolicy.com/25.05.2017/can-u-s-internationalism-survive-trump/ (Accessed on: 22.12.2018).

Hartmann, Jürgen (2001): Internationale Beziehungen (= UTB für Wissenschaft 2222 Politikwissenschaft). Leske + Budrich, Opladen.

Haydarian, Richard J. (2016), «The Obama Doctrine: Middle Eastout, Asia in,» Aljazeera, March 22, available at‹http://www.aljazeera.com Hiatt.

Heinz Gärtner(2009): Obama – Weltmacht auf neuen Wegen, Wien Berlin Mu□nster.

Schieder & Spindler (2010): Realismus. In: Siegfried Schieder, Manuela Spindler (Hrsg.): Theorien der internationalen Beziehungen. 3. Auflage, Verlag Barbara Budrich, Opladen.

Menzel, Ulrich (2001): Zwischen Idealismus und Realismus. Die Lehre von den internationalen Beziehungen. Suhrkamp, Frankfurt am Main.

Wittkopf, Jones, & Kegley Jr, 2007)، American Foreign Policy – Pattern and Process. 7. Auflage. Thomson Wadsworth, Belmont.

Rohde, Christoph (2015): Der Staat als Mythos und Religion: Hans Morgenthaus Kritik am nationalistischen Universalismus und Imperialismus. In: Jodok Troy, Christoph Rohde (Hg.): Macht, Recht, Demokratie – zum Staatsverständnis Hans J. Morgenthaus. Baden-Baden, Nomos (Reihe Staatsverständnisse).

Schmidt, Brian (2005): Competing Realist Conceptions of Power. In: Millennium: Journal of International Studies. Vol. 33, No. 3.

Schwabe, Klaus (2011): Weltmacht und Weltordnung. Amerikanische Außenpolitik von 1898 bis zur Gegenwart. Eine Jahrhundertgeschichte. 3., durchg. und aktual. Auflage. Schöningh.

Schweigler, Gebhord (2003), Domestic Sources of US Foreign Policy, in: Bernhard may/ Michaela Hanicke Moore (ess.): The Uncertain Superpower. Domestic Dimensions of U.S.

Triepel, Heinrich (1938), Die Hegemonie. Ein Buch von führenden Staaten.

von Marschall, Christoph(2014): Obamas Außenpolitik, https://internationalepolitik.de/de/obamas-aussenpolitik.

Wilhelm, Andreas (2006): Außenpolitik. Grundlagen, Strukturen und Prozesse. Oldenbourg, München u. a.